

Institut za pedagoška istraživanja
Beograd

Institut za psihologiju
Filozofskog fakulteta u Beogradu

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNİK RADOVA

Urednici

Vladimir DŽINOVIĆ
Tijana NIKITOVIĆ

12. i 13. mart 2021. godine
Online konferencija

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNIK SAOPŠTENJA

Urednici
Vladimir Džinović
Tijana Nikitović

12. i 13. mart 2021.
Online konferencija

PROGRAMSKI ODBOR

Predsednik

dr Vladimir Džinović, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Članovi

Dr Dušan Stojnov, redovni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Zora Krnjaić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Slavica Ševkušić, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Nikoleta Gutvajn, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Ivana Stepanović Ilić, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Biljana Stanković, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Nataša Simić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Marina Videnović, naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

msr Sanja Grbić, istraživač saradnik, asistent
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ORGANIZACIONI ODBOR

Predsednik

msr Tijana Nikitović, istraživač pripravnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

ORGANIZATORI SKUPA

INSTITUT ZA PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA
Dobrinjska 11/3 • 11 000 Beograd • Srbija
www.ipi.ac.rs

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU, FILOZOFSKI FAKULTET U BEOGRADU
Čika Ljubina 18-20 • 11 000 Beograd • Srbija
www.f.bg.ac.rs/instituti/IPS/o_institutu

Napomena. Realizaciju ovog istraživanja finansiralo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. Ugovora 451-03-9/2021-14/200018).

ŠKOLSKI VOLONTERSKI PROGRAM I GRAĐANSTVO ODRŽIVOSTI - STUDIJA SLUČAJA INOVATIVNE ODGOJNO- OBRAZOVNE INTERVENCIJE*

Nadja Čekolj, Bojana Ćulum Ilić**

Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Marija Brajdić Vuković

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Uvod. Usvajanjem Agende 2030 i njezinih 17 ciljeva održivog razvoja, obrazovanje je, osim kao jedan od ciljeva, prepoznato i kao neizostavan mehanizam postizanja preostalih. U tom kontekstu, odgoj i obrazovanje građana održivosti postaje ideal suvremenih odgojno-obrazovnih sustava (UNESCO, 2014, 2017). U znanstvenoj literaturi posljednjih se pet godina tako razvija konstrukt 'građanstva održivosti' (GO) koji nadograđuje konstrukte ekološkog, društveno odgovornog i aktivnog građanstva. Dosad poznati konstrukti se tako proširuju uključujući brigu o globalnom blagostanju, kao i spremnost za aktivno, odgovorno i inovativno djelovanje s ciljem održivih društvenih promjena temeljenih na osvještavanju i uvažavanju međuovisnosti osobne i društvene dobrobiti ljudi i (prirodnog) okruženja (Banks, 2016; Gericke et al., 2018; Wals, 2015).

Postignuta je suglasnost o obilježjima koje građanin održivosti treba posjedovati kako bi se konstruktivno nosio s brojnim izazovima današnjice. Kognitivna domena podrazumijeva vještine kritičkog promišljanja i znanja potrebnih za razumijevanje ciljeva održivog razvoja i izazova u njihovom postizanju. Socijalne vještine koje omogućuju suradnju i komunikaciju, kritička samorefleksija, vrijednosti, stavovi i motivacija za održivi razvoj čine srž socio-emocionalne domene. I posljednja, bihevioralna domena, uključuje sposobnosti djelovanja sukladno prethodnim domenama. U tom je kontekstu potrebno promisliti o inovativnim odgojno-obrazovnim intervencijama, s posebnim naglaskom na one koje imaju potencijala doprinijeti razvoju obilježja GO (Barry, 2006; Dobson, 2007; UNESCO, 2017).

Dosadašnja istraživanja (Hallfredsdottir, 2011; Krnel & Naglič, 2009; Schulz & Sibberns, 2004) pokazuju da formalno obrazovanje nije dalo značajne rezultate u obrazovanju građana održivosti. Iako se ukazuje na pozitivan utjecaj na znanja učenika, izostanak utjecaja na njihov vrijednosni sustav, stavove i ponašanja, pokazuje da se odgojno-obrazovne ustanove još uvijek neuspješno nose s (n)ovom zadaćom. No, kada škole učenicima osiguravaju visoki stupanj direktne participacije u aktivnostima iskustvenog učenja kroz aktivnosti osmišljene

* Rad je nastao u okviru znanstvenog projekta Formalno obrazovanje u funkciji održivog razvoja (forOR, 2031), kojega financira Hrvatska zaklada za znanost.

** Email: nadja.cekolj@uniri.hr

u suradnji s akterima iz lokalne zajednice, rezultati upućuju na pozitivnu korelaciju različitih modela građanskog odgoja i obrazovanja i namjere proaktivnog ponašanja po pitanjima općeg dobra njihovih lokalnih zajednica (Lange, 2017; Rončević i Rafajac, 2012; Wals, 2011).

Upravo se u taj kontekst iskustvenog učenja koje povezuje školu i lokalnu zajednicu smještaju školski volonterski programi (ŠVP). Čini se da upravo ŠVP-i imaju potencijala stvoriti odgovarajuće okruženje za odgoj i obrazovanje mladih kao građana održivosti. Važno je stoga intenzivirati njima usmjerena istraživanja, osobito ona kvalitativna koja nam omogućuju cjelovito i dublje razumijevanje fenomena.

Budući da se ŠVP-i ekspanzivno razvijaju u hrvatskim školama*, a da ih pritom ne prate znanstvena istraživanja, temeljno istraživačko pitanje ovog interdisciplinarnog istraživanja jest *Koja iskustva, procesi i događaji koji se odvijaju u ŠVP-a potiču kod učenika srednjih škola razvoj obilježja GO i na koji način?* Imajući u vidu još uvijek vrlo skromna znanja koja kao znanstvena zajednica imamo o ŠVP-ima, ovim se radom nastoji doprinijeti akademskoj raspravi o njihovom doprinosu odgoju i obrazovanju GO.

Metod. U skladu s konceptualnim okvirom, *znanstveno-spoznajni cilj* ovog istraživanja je opisati i razumjeti fenomen ŠVP-a i njegove uloge u razvoju obilježja GO kod učenika srednjih škola u RH, dok je *društveni cilj* usmjeren razvoju preporuka za unapređenje ŠVP-a u kontekstu osnaživanja za razvoj obilježja GO. Da bi se radom odgovorilo na temeljno istraživačko pitanje odabrana je studija slučaja kao istraživačka strategija.

U ovom se radu predstavljaju preliminarni nalazi jedne pilot studije slučaja srednje strukovne škole, uz refleksiju istraživačica iz pedagoške i sociološke perspektive.

Istraživanje je organizirano u tri faze. U prvoj je fazi provedeno mapiranje ŠVP-a u srednjim školama u RH s ciljem odabira slučajeva. U skladu s literaturom definirani su selekcijski kriteriji za odabir slučajeva: 1) integriranost u školski kurikulum, 2) minimalno trajanje ŠVP-a jednu školsku godinu, 3) otvorenost i dostupnost ŠVP-a svim učenicima, 4) suradnja s vanjskim partnerima, 5) sadržajna povezanost s dimenzijama održivog razvoja.

Druga faza obuhvaćala je prikupljanje podataka: (I) intervju s koordinatorima ŠVP (dva koordinatora – nastavnik i stručni suradnik) i (II) fokusna grupa s pet učenika volontera u dobi od 16 do 18 godina. Zajedničke teme obuhvaćene intervjuima i fokusnim grupama su sljedeće: 1) *sadržaji i aktivnosti*, 2) *motivacija za uključanje*, 3) *iskustva sudjelovanja*, 4) *izvaninstitucionalno okruženje*. Intervju s koordinatorima uključivao je i neke specifične teme poput *institucionalnog okruženja* i *rada s učenicima*, a specifične teme fokusne grupe bile su *odnos s koordinatorima*, *razumijevanje i značenje koje pridaju svom iskustvu* te *transfer znanja i iskustva izvan škole*.

* Mnogi normativni akti i strateški dokumenti na nacionalnoj i međunarodnoj razini (Bijela knjiga Europske komisije, EU Youth Strategy) prepoznali su volontiranje kao snažan odgojno-obrazovni impuls za razvoj odgovornih i aktivnih građana. U Zakonu o volonterstvu RH (2013) ističe se odgoj za volontiranje i uloga škola u njegovom provođenju, a u kurikulumu međupredmetne teme Građanskog odgoja i obrazovanja (MZO, 2019), kao posebnost se ističu metode suradničkoga i iskustvenoga učenja u i izvan škole sa svrhom osnaživanja učenika za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge, čime su se dodatno popularizirali ŠVP-i.

Posljednja faza uključuje provođenje tematske analize, uz pažnju usmjerenu izvirićem kodiranju, uzimajući u obzir naćin na koji su podaci konstruirani, znaćenjima koja istiću sudionici te korištenom jeziku.

Prvi nalazi i zaključna diskusija. Imajući u vidu opsežnost provedenog istraživanja, napominjemo da se u dijelu rada koji slijedi prikazuje samo dio istraživaćkih nalaza, ali uzimajući u obzir obje perspektive - ućenika volontera i koordinatora ŠVP-a.

Dominantni sadržaji kojima se bave ućenici u okviru analiziranog ŠVP-a su pomoć marginaliziranim skupinama, volontiranje u azilu za napuštene životinje te briga o potrebama škole odnosno drugih ućenika, a kroz svoje aktivnosti adresiraju sve dimenzije održivog razvoja (društvena, ekološka, ekonomska i politićka).

Ućenici aktivni u ŠVP-u uće kako osluškivati potrebe zajednice i na njih reagirati, razvijaju nove kompetencije i vrijednosti kroz koje usvajaju obilježja GO. Osjećaj osobne i kolektivne korisnosti, zajedništva i pripadnosti sredini u kojoj žive od posebnog su im znaćaja. Uz međusobno povezivanje, znaćajno im je i ostvarivanje pozitivnih odnosa i suradnja s drugim akterima, a njihov angažman kojim se potiće participacija mladih u lokalnoj zajednici, kako i sami istiću, doprinosi rušenju stereotipa o pasivnoj i lijenoj mladeži.

Koordinatori i ućenici volonteri opisuju ŠVP kao mjesto na kojem se osjećaju ugodno, prihvaćeno, mjesto gdje stjeću nove prijatelje, brinu o svojoj zajednici, razvijaju empatiju i altruizam. Ućenici volonteri prepoznaju da se volontiranje ne cijeni dovoljno u društvu i imaju za cilj osvješćavati zajednicu o dobrobitima volontiranja i još važnije, iskazuju namjeru daljnjeg volonterskog angažmana nakon maturiranja.

Preliminarni nalazi upućuju na pozitivan doprinos kroz razvoj društvene solidarnosti, veću odgovornosti i senzibilitet mladih za potrebe lokalne zajednice. Osim što stjeću nove kompetencije (kognitivna domena), ućenici osvješćavaju svoju ulogu aktivnih aktera koji imaju moć utjecati na društvene promjene i samim time postaju društveno odgovorniji (bihevioralna domena). Sudjelovanje u brojnim volonterskim aktivnostima za njih je bilo zahtjevno i intenzivno, budući da su se stalno propitivali, suoćavajući se s vlastitim stavovima, uvjerenjima, odnosima s drugima i drugaćijima, poznatim i nepoznatim konceptima, svojim starim i novim 'ja' (socio-emocionalna domena), što ukazuje na transformativni potencijal ŠVP-a.

Iako preliminarna, analiza podataka pilot studije upućuje na potencijal ŠVPa u razvoju obilježja GO ućenika promatranih kroz tri domene - kognitivnu, socio-emocionalnu i bihevioralnu. Interdisciplinarna perspektiva omogućuje promatranje ŠVP-a kao pedagoškog fenomena u formi izborne izvannastavne aktivnosti koja obogaćuje školski kurikulum i oživotvoruje se kao inovativna odgojno-obrazovna intervencija koja predstavlja nužne iskorake u formalnom odgojno-obrazovnom sustavu. Sociološka perspektiva otvara prostor rasprave o ŠVPima kao mjestu kultiviranja nove generacije građana (održivosti) koji se volonterskim angažmanom povezuju s lokalnom zajednicom, kritićki promišljaju o ućenim

izazovima i problemima i uče o načinima osobnog djelovanja i doprinosa pozitivnim društvenim promjenama. Kao pedagoginje i sociologinje tvrdimo da je presudno ono što ŠVP ostavlja u nasljeđe lokalnoj zajednici i društvu uopće - skupinu mladih koju volontersko iskustvo potiče na ozbiljnije promišljanje suvremenih izazova, vlastitih vrijednosti i stavova, ali i oblika budućeg djelovanja u zajednici.

Ključne riječi: *školski volonterski program, građanstvo održivosti, učenici, koordinatori, studija slučaja*

Literatura

- Banks, J. (2016). *A tool for measuring young people's attitudes surrounding sustainability and citizenship: the application of a „sustainable citizenship“ survey*. Paper presented at the ECER 2016 Leading Education: The Distinct Contributions of Educational Research and Researchers. Preuzeto 18. kolovoza 2019 s <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/21/contribution/38853/>
- Barry, J. (2006). Resistance Is Fertile: From Environmental to Sustainability Citizenship. In A. Dobson i D. Bell (Eds.), *Environmental Citizenship* (pp. 21-49). Massachusetts, England: The MIT Press.
- Dobson, A. (2007). Environmental Citizenship: Towards Sustainable Development. *Sustainable Development, 15*, 276-285.
- Dobson, A. (2011). *Sustainability citizenship*. London: Greenhouse.
- Europska komisija. (2001). *Novi poticaji za europsku mladež – Bijela knjiga Europske komisije*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- European Commission. (2018). *The European Union Youth Strategy 2019-2027*. Official Journal of European Union 61, 1-36.
- European Commission, EACEA, & Eurydice (2017). *Citizenship Education at School in Europe – 2017. Eurydice Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gericke, N., Boeve-de Pauw, J., Berglund, T. i Olsson, D. (2018). The Sustainability Consciousness Questionnaire: The theoretical development and empirical validation of an evaluation instrument for stakeholders working with sustainable development. *Sustainable development 27*(1), 35-49.
- Hallfredsdóttir, S. (2011). *Eco-Schools: Are They Really Better? Comparison of Environmental Knowledge, Attitudes and Actions between Students in Environmentally Certified Schools and Traditional Schools in Iceland* (Unpublished master's thesis). Reykjavik University, Reykjavik, Iceland.
- Krnel, D. & Naglič, S. (2009). Environmental Literacy Comparison between ECO-Schools and Ordinary Schools in Slovenia. *Science Education International, 20*, 5-24.
- Lange, E. A. (2017). RiverSpeaking: the spiraling of transformative and restorative learning toward kinship ethics. In P. Blaze Corcoran, J. P. Weakland i A. E. J. Wals (Eds.), *Envisioning Futures for Environmental and Sustainability Education*, (pp. 33-45). The Netherlands: Wageningen Academic Publishers.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih. (2014). *Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine*. Preuzeto 20.5.2020. s <https://mdomsp.gov.hr/istaknute-teme/mladi-i-volonterstvo/mladi-9015/nacionalni-program-za-mlade-9024/9024>.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). *Odluka o donošenju kurikula za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Preuzeto 20.5.2020. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html
- Rončević N., i Rafajac, B. (2012). *Održivi razvoj - izazov za sveučilište?* Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

- Schulz, W., & Sibberns, H. (Eds.) (2004). *IEA Civic Education Study technical report*. Amsterdam: IEA.
- UNESCO. (2014). *Unesco roadmap for implementation of the global action programme on education for sustainable development*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development: Learning Objectives*. Preuzeto 20.5.2018 s <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002474/247444e.pdf>
- Wals, A. E. (2011). Learning our way to sustainability. *Journal of Education for Sustainable Development*, 5(2), 177-186.
- Wals, A. E. (2015). *Beyond unreasonable doubt: education and learning for socio-ecological sustainability in the anthropocene*. Wageningen UR: Wageningen University.
- Zakon o volonterstvu, Narodne novine, 22/13 (2013).